SEMPOZYUM TEBLİĞLERİ DİZİSİ 6

İLİM VE KÜLTÜR TARİHİNDE

SİVÂSÎLER

ULUSAL SEMPOZYUMU TEBLİĞLERİ

SİVAS KEMAL İBN-İ HÜMAM VAKFI YAYINLARI

CamScanner ile tarandı

Sempozyum Koordinatörü : Alim YILDIZ
Yayına Hazırlayan Abdusselam BULUT

Bilim Kurulu : Prof.Dr. H.İbrahim DELİCE
Prof.Dr. Hüseyin YILMAZ
Doç.Dr. Galip YAVUZ
Yrd.Doç.Dr. Sadık ÖNCÜL
Yrd.Doç.Dr. Osman ALACAHAN

Yürütme Kurulu : Siret KARASOY
Bilal TIRNAKÇI
Ali ŞİMŞEK
Vahit YILDIZ
Hüseyin AKTAŞ
Osman ÇAĞLAK

Sekreterya : Abdusselam BULUT
Osman KAVAKLIOĞLU
Abdullah ALTUNKES
Şaban TUTÇU
Mustafa YALÇINKAYA

ISBN 975-605-5932-77-0
1. Baskı: Temmuz 2011
Grafik Tasarım: TAVOOS
Baskı: Özkan Matbaacılık İvedik / Ankara

SİVAS KEMAL İBN-İ HÜMAM VAKFI
Osmanpaşa Cad. Kavukçu İşhanı
Kat: 3 No: 308 Merkez Sivas
Tel: 0346 221 41 50
Faks: 0346 226 40 64
www.sivasibnihumam.vakfi.org

CamScanner ile tarandı

İLİM VE KÜLTÜR TARİHİNDE

SİVÂSÎLER

ULUSAL SEMPOZYUMU TEBLİĞLERİ

30 NİSAN – 1 MAYIS 2010
SİVAS, TSO KONFERANS SALONU

CamScanner ile tarandı

içindekiler

	AÇILIŞ KONUŞMALARI
07	Temel KARAMOLLAOĞLU
09	Doğan ÜRGÜP
11	Ali KOLAT
13	İlim Tasavvuf ve Şiir Prof.Dr. Süleyman ULUDAĞ
	I. BÖLÜM **SIVÂSÎ AİLESİ**
23	Şemseddîn-i Sıvâsî Ailesi Dr. Fatih GÜNEREN
37	Şemseddin Sivâsî Hazretleri (1520-1597) ve Son Sivâsîlerden Hatıralar Müjgân Üçer
71	Şiir Vadisinde Bir Ailenin Hikayesi: Şemsî'den Fatih Güneren'e Uzanan Halka Doç. Dr. Alim YILDIZ
83	Osmanlı'da Bir Fikrî Mücadele: Kadızâde-Sivâsî Tartışmaları Yrd. Doç. Dr. Yüksel GÖZTEPE
105	Sivâsîler-Kadızâdeliler Olayı ve İnanç Boyutu Cağfer KARADAŞ
	II. BÖLÜM **ŞEMSEDDİN SİVÂSÎ VE MUHİTİ**
127	Şemseddin Sivâsî'nin Muhiti ve Şemsiyye'ye Giden Süreç Dr. Ali ÖZTÜRK
141	Şemseddin Sivâsî Hayatı Eserleri ve Mevlid'i Prof. Dr. Hasan AKSOY
161	Şemseddin Sivasi'nin Şiir Dünyası Prof.Dr. Recep TOPARLI
167	Şemseddin Sivâsî ve Menâkıb-ı Çehâr-yâr-ı Güzîn Bağlamında Tarihçiliği Ünal KILIÇ

CamScanner ile tarandı

III. BÖLÜM
SİVASİYYE'YE GİDEN YOL

187 Sivas'tan Doğan Bir Şems-i Ma'nâ: Sivasiyye Yolu'nun Bânîsi Abdülmecîd Sivâsî
Doç.Dr. Cengiz GÜNDOĞDU

219 Sivâsî Ailesinin Tefsir İlmine Katkıları Çerçevesinde Abdulmecid Sivâsî'nin "Fâtiha Sûresi Tefsîri"
Ömer ASLAN

241 Âlim, Şâir, Sûfî Abdülehad Nûrî-İ Sivâsî
Dr. İbrahim BAZ

291 Abdülehad Nûrî-i Sivâsî'nin Midilli'deki Faaliyetleri
Dr. Necdet YILMAZ

307 Eyüp'te Sivasi Dergahı Haziresi ve Mezar Taşları
Hicabi GÜLGEN

IV. BÖLÜM
SİVÂSÎLER VE İLİM

339 Şemseddin Sivâsî ve Hadis İlmi
Doç. Dr. Salih KARACABEY

361 Sivâsîlerin Fıkıh Kültürü
Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN

377 Şeyh Ahmed Rindî Sivâsî ve Şiirlerinde Melâmet Neşvesi
Yrd. Doç. Dr. Necdet ŞENGÜN

391 Sivâsî İlâhiler
Ahmet Hakkı Turabi

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

403 Aynaya Bakmak: Şemseddin Sivâsî'nin İzinde Tarihi Yeniden Okumak
Bilal KEMİKLİ
Prof. Dr. Osman TÜRER

415 SİVAS KEMAL İBN-İ HÜMAM VAKFI

CamScanner ile tarandı

İLİM VE KÜLTÜR TARİHİNDE
SİVÂSÎLER
ULUSAL SEMPOZYUMU TEBLİĞLERİ

30 NİSAN – 1 MAYIS 2010
SİVAS, TSO KONFERANS SALONU

Şeyh Ahmed Rindî Sivâsî ve Şiirlerinde Melâmet Neşvesi

YRD. DOÇ. DR. NECDET ŞENGÜN
DEÜ İLAHİYAT FAKÜLTESİ TÜRK İSLAM EDEBİYATI ANABİLİM DALI ÖĞRETİM ÜYESİ

Rindî mahlasımız Ahmed adımız
Sergeşte-i mestlikdir mu'tâdımız
Bizi teskîn eden hep feryâdımız
Handemizde zâhir efgânımız var

Giriş

Sivas şehri, Türklerin Anadolu'ya geldikleri ilk günlerden beri önemli ilim ve kültür merkezlerinden biri durumundadır. Bu ilmî ve kültürel muhit zamanla kendi dinamiklerini oluşturmuş ve pek çok sanat ve kültür adamı yetiştirerek bu durumunu daha da güçlendirmiştir. Zamanla bu duruma katkı sağlayan ailelerin, sülalelerin ortaya çıktığı ve bu aileler içerisinden pek çok kültür adamının neşet ettiği bilinmektedir. Bu ailelerden biri de Tokat'tan gelerek Sivas'a yerleşen, daha sonraları Halvetiyye'nin Şemsiyye kolunun kurucusu olarak tanıdığımız Şemseddin Sivâsî (ö. 1597)'nin[1] başını çektiği Karaşemsîler ailesidir. Bu aile, içe-

1 Hasan Aksoy, "Şemseddin Sivâsî, Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı, Eserleri", Cumhuriyet Üniversitesi

risinden pek çok ilim ve sanat adamı yetiştirmiş bir ailedir. Şemseddin Sivâsî yanında Abdülmecid-i Sivâsî (ö. 1640)[2], Abdülehad Nûrî (ö. 1651)[3], Ahmed Sûzî (ö. 1830)[4] ve Recep Kâmil bahsi geçen ailenin diğer tanınmış fertlerindendir.

Bizim bu tebliğimizde konu edeceğimiz şahıs, yukarıda adı geçen ailenin Cumhuriyet dönemindeki mensuplarından 1908 doğumlu Şeyh Ahmed Rindî'dir. Şeyh Ahmed Rindî, Cumhuriyet döneminde, Sivâsî dergahının[5] son postnişini olan Hüseyin Şemsi Güneren'in kardeşidir. Ahmed Rindî, ne Sivas'taki dergahta ne de başka bir yerde şeyhlik yapmış olmasına rağmen, sırf bu aileye duyulan saygı gereği Şeyh olarak isimlendirilmiştir.

Şeyh Ahmed Rindî'nin hayatı ve görüşleri üzerinde bazı çalışmalar yapılmıştır. O nedenle ben burada hayatı hakkında ayrıntılara girmek istemiyorum. Fakat sizleri bu çalışmalardan haberdar etmem gerektiğini de düşünüyorum. İlk olarak ifade etmem gerekir ki, Şeyh Ahmed Rindî'nin oğlu Elektrik Yüksek Mühendisi Ali Kasım Karaşemis, babasının dağınık vaziyette bulunan şiirlerinden bir kısmını bir araya getirerek *Son İkram-Şiirler* adıyla 1966 yılında yayımlamıştır. Ali Kasım Karaşemis, bu eserin baş tarafında çok kısa olmak üzere babası ve şahsiyeti hakkında bazı bilgiler sunmuştur. Bu husus, aile içinden birisi olmak hasebiyle son derece önemli bir bilgi paylaşımıdır. Diğer taraftan bu eser, Şeyh Ahmed Rindî'nin kimliği ve kişiliği adına çok önemli bilgileri hâvîdir.

Şeyh Ahmed Rindî üzerinde müstakil ilk yazıyı kaleme alan kişi, Rindî ile zaman zaman görüştüğü anlaşılan İbrahim Arslanoğlu'dur. Arslanoğlu, daha önce *Türk Folkloru* dergisinde yayımladığı makaleyi, *Sivas Meşhurları* [6] adlı eserine almış, burada Şeyh Ahmed Rindî'yi tanıtmıştır.

İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. IX/2, Sivas 2005, ss. 1-43.

2 Abdülmecid Sivâsî hakkında bilgi için bk. Cengiz Gündoğdu, Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecid Sivâsî: Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

3 Hüseyin Akaya, Abdülahad Nûri ve Divanı, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003.

4 Metin Ceylan, "Ahmed Suzi ve Divanı", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. II, S. 2, Afyon, Şubat 2001, ss. 237-251. (Metin Ceylan, Ahmed Sûzî ve Divanı üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Bkz. Metin Ceylan, Ahmed Sûzî Dîvânı'nın Edisyon Kritiği: Afyon 1999, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.)

5 Bu dergahın adının ehl-i beyt dergahı olduğu Şeyh Ahmed Rindî'nin oğlu Ali Kasım Karaşemis tarafından haber verilmektedir. Şeyh Ahmed Rindî, Son İkram-Şiirler, (Hazırlayan: Ali Kasım Karaşemis), İstanbul 1966, s. 5.

6 İbrahim Arslanoğlu, Geçmişten Günümüze Sivas Meşhurları, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, C. II, Sivas 2006, ss. 310-322.

Prof. Dr. Bilal Kemikli, 27-30 Ekim 2008 tarihlerinde tertip edilen Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyumu'nda "Cumhuriyet Döneminde Sivaslı Bir Şair: Şeyh Ahmed Rindî ve Şiiri Üzerine Bazı Değerlendirmeler" adlı bir tebliğ sunmuş, daha sonradan bu çalışmasını "Cumhuriyet Döneminde Bir Rind Şair başlığı" ile *Sûfi Şairin İzinde Şiir ve İrfan* adlı kitabına dahil etmiştir. [7] Kemikli'nin bu makalesi, ailenin hayattaki son temsilcisi ve şu an aramızda bulunan Dr. Fatih Güneren Beyefendi'nin, mektup vasıtasıyla ilettiği, amcası Şeyh Ahmed Rindî hakkındaki bilgilerini de içeren canlı bir vesika hükmündedir.

Yine Doç. Dr. Alim Yıldız 2003 yılında hazırladığı *Sivaslı Şairler Antolojisi*'nde Şeyh Ahmed Rindî'nin adını halk edebiyatı şairleri arasında zikretmiş,[8] onu tanıtmış, daha sonra Sivas'ta yayımlanan *Sultan Şehir* dergisinde çıkan "Rind Meşreb Bir Şair Ahmed Rindî" başlıklı yazısında[9], Şeyh Ahmed Rindî hakkında müstakil bir yayın yaparak kıymetli bilgiler sunmuştur.

Tüm bu bilgiler çerçevesinde Şeyh Ahmed Rindî'nin Sivas'ın yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden biri olduğu açıkça görülmektedir. Ne var ki o, Kemikli'nin ifadesiyle "kendisini melâmet neşvesiyle sırlamış, yazdığı şiirler dağınık bir şekilde kalmış, biraz da nisyana mahkum olmuştur."[10] Son yıllarda artan Sivasla ilgili çalışmaların onu bu nisyandan kurtarmaya yönelik birtakım sonuçları olmuştur. Naçizane hazırladığım bu tebliğ, bu amaca hizmet eden küçük bir çalışma hükmündedir.

A. Şeyh Ahmed Rindî'nin Tasavvufî Yönü

Şeyh Ahmed Rindî, Şemsî-Sivâsî dergahının bir üyesi olmasına rağmen onun, ne Sivâsî dergâhında ne de başka bir tekkede postnişînlik yaptığına dair bir bilgimiz vardır. Fakat bu durum, onun bu dergahtan feyz almadığı anlamına gelmez. Tam aksine *Son İkram*'daki şiirlere bakılırsa iyi bir tasavvufî eğitimden geçtiği, tasavvufun inceliklerine vâkıf olduğu ve dergahtaki sohbetlerden yeterince istifade ettiği görülecektir. Hatta onun Halvetî-Şemsî geleneğini içselleştirdiği ve bu birikimini melâmet ile buluşturduğu[11] iddia edilebilir. Şiirlerinde kendisinin bir ilim ve irfan merkezinde yetiştiğine dair zaman zaman gönderme-

7 Bilal Kemikli, Sûfi Şairin İzinde Şiir ve İrfan, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, ss. 201-212.

8 Alim Yıldız, Sivaslı Şairler Antolojisi, Sivaslılar Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları, İstanbul 2003, ss. 818-823.

9 Alim Yıldız, "Rind Meşreb Bir Şair Ahmed Rindî", Sultan Şehir, II (7), Yaz 2008, ss. 82-84.

10 Kemikli, age, s. 202.

11 Kemikli, age, s. 204.

ler yaptığı da vakidir. Bu şiirlerde Rindî'nin tasavvuf edebiyatına olan vukûfiyeti açıkça görülmektedir:

Getirmiş Sivas'a beş asır evvel
Ecdâdım Belihden emr-i Mübeccel
Âsâr-ı irfânı harf-i bî-bedel
Kulaklara sığmaz kâl olsa eğer
(*Son İkram*, s. 41)

Kesrette görmeyen vech-i vahdeti
Hayalde arar hep hak hakîkati
Tadıp mest olmak çün mey-i vuslatı
Kendinde kendini bulmuş olmalı
(*Son İkram*, s. 50)

Diğer taraftan şairin derbeder bir hayat yaşadığı, gençlik yıllarında Sivas'ta iken arkadaşları tarafından kendisine alıştırılan içki müptelâlığından bir türlü kurtulamadığı, ibadetlerini aksattığı yönünde bilgiler vardır.[12] Şairin kendisi de bu hayat tarzından muztaribdir. Böyle bir aileden olmasına karşın yaşantısı ile bu aileyi tam olarak temsil edememenin üzüntüsü içerisindedir. Bazı şiirlerinde bu hususa vurgu yapmaktadır:

Medâr-ı iftihârın kemterisin Hazret-i Şemsin
Fakat sen ey gönül hâlâ esîr-i dâm-ı perçemsin
(*Son İkram*, s. 34)

Bu durumuna karşın tasavvuf düşüncesini asla terk etmemiş, şiirlerinde genellikle tasavvuf anlayışını işlemiştir. Hatta tasavvufla olan irtibatını göstermesi bakımından şu bilgiler önemlidir. Rindî, İbrahim Arslanoğlu'ndan, ilerde kendisi ile ilgili bir yazı yazarsa kendisini tasavvuf şairi olarak anmasını istemiş ve bu bağlamda: "Rindî demek, tasavvuf demek, tasavvuf benim her şeyim" ifadelerini kullanmıştır.[13] Diğer taraftan kendisi Güneren soyadını almış olmasına karşın hayatının son zamanlarında oğlu Ali Kâsım'dan Karaşemis soyadını almasını istemesi[14] Şemseddin Sivâsî ile dolayısıyla Şemsiyye-Sivâsiyye tarîkatı ile olan bağlantısını kuvvetlendirme çabalarından biri olarak yorumlanabilir.

Bununla birlikte Şeyh Ahmed Rindî'nin Bektâşî olduğu yönünde hüküm vermemize sebep olabilecek birtakım hususlar da söz konusudur. Örneğin Rindî kendisini kastederek "Bektâşîden Allâh'ına Açık Mektup" isimli bir broşür yayınlamış, bu nedenle sorguya çekilmiştir. *Son İkram*'daki "Cenâb-ı Allâh'a Tarziye" başlıklı şathiyesini bu sorgudan sonra yazmıştır.[15] Yine aşağıda örnekleri verilen bazı şiirlerinde kendisini Bektâşî veya Kızılbaş olarak tanıtmaktadır.

12 Rindî, Son İkram-Şiirler, s. 6.
13 Kemikli, age, s. 205.
14 Rindî, Son İkram-Şiirler, s. 5
15 Rindî, age, ss. 44-47.

Bektâşîdir öz adım	Bizi dışımızla ölçen yanılır
Şaka nükte mu'tâdım	Çünkü ne renk ne bir elvânımız var
Yükselirim her adım	İsmimiz dillerde zındık anılır
Sevdâlı bir periyim	Kızılbaşlık gibi ünvanımız var.
(*Son İkram*, s. 48)	(*Son İkram*, s. 9)

Şeyh Ahmed Rindî şiirlerinde pek çok yerde Hz. Ali'ye ve ehli beyte olan sevgisini dile getirmiştir. Diğer taraftan Ali Kasım Karaşemis, babası Şeyh Ahmed Rindî'nin doğum yerini Sivas'taki ehl-i beyt dergahı olarak dile getirmektedir. Bu tür bilgiler onun Bektâşîliğe yakın biri olduğunu bize göstermektedir. Fakat şunu hemen belirtmek gerekir ki sadece bu bilgilere dayanarak onun Bektâşî olduğunu söyleyebilmemiz zor görünmektedir. Kanaatimize göre bu tür şiirler, biraz da bölgenin ve Rindî'nin yakın çevresinin etkisiyle, girdiği çevrelerde Bektâşîliğin bir artı değer olarak algılanıyor olmasının sonucu meydana getirilmiş ürünlerdir.

Diğer taraftan Rindî "Kalender gılâmam şakayı sever" (*Son İkram*, s. 30), "Ehl-i harâbâtım kalender-serim" (*Son İkram*, s. 43), "Bir kalender kızılbaşım" (*Son İkram*, s. 105), gibi ifadelerde ve Arzuhâl-i Kalenderânem (*Son İkram*, s. 167) şeklindeki bir şiir başlığında kendisini Kalenderî olarak tanımlamıştır. Fakat bu anlayışın da yine çevresindeki bu meşrebdeki adamlar, özellikle Neyzen Tevfik, Rıza Tevfik gibi şahıslar etkisiyle söylenmiş ifadeler olduğu kanaatinde olduğumuzu belirtmek isterim. Yine kendisini melâmî olarak tanımlayan Rindî'nin melâmîlik-kalenderîlik ilişkisinden[16] haberdar olduğu sonucunu da çıkarmamız mümkündür.

Şiirlerine göre kendisini pek çok tasavvuf ekolünün içerisinde gösteren Şeyh Ahmed Rindî'nin hangi ekole mensup olduğunu bu bilgilere dayanarak tam olarak ortaya koyamasak da onun tasavvuf terminolojisine hakim olduğu, daha önceki mutasavvıf şâirlerin manzûmelerinde işledikleri pek çok konuyu günümüz diliyle yeniden işlediği söylenebilir. Bu konuların en başında vahdet-i vücûd anlayışı gelmektedir. Şeyh Ahmed Rindî de pek çok mutasavvıf şâir gibi vahdet-i vücûd anlayışını benimsemiş ve

16 Ahmet Yaşar Ocak Kalenderîlik-Melâmîlik ilişkisine vurgu yapmış ve "Kalenderîlik mistik temellerini oluştururken hem doğrudan doğruya hem de Melâmetîlik vasıtasıyla Hint-İran mistisizmine dayanmıştır. Ama Kalenderîliğin bir sûfî zümre olarak ortaya çıkışı bizzat Melâmetîlik akımının tabiî bir gelişim süreci içindeki doktrin ve amelî alandaki farklılaşmasının bir sonucudur" görüşünü ortaya koymuştur. (Ahmet Yaşar Ocak, Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar), TTK Yayınları, Ankara 1992, s. 16.) Diğer taraftan Sâdık Vicdânî de bu ilişkiye temas eder ve bu bağlamda Kalenderîlere olumsuz bir nazar atfederek: "Melâmetiyyeden gayrı olarak sûfiyye miyânında Kalenderiyye nâmıyla bir kısım türedi ve onların akîdelerini bozdu, ibâdetleri azalttı" ifadelerine yer verir. (Sâdık Vicdânî, Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye: Melâmîlik, Efkâf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul 1338-1340, s. 18)

şiirlerinde bu hususa sıklıkla yer vermiştir:

Mevcûdu bildik ki bir vücûd imiş
Bahr-i vahdet bî-hadd ü hudûd imiş
Avâlim âdemde hep mevcûd imiş
Bunu ısbât eder Kur'ânımız var
(*Son İkram*, s. 10)

Kesrette görmeyen vech-i vahdeti
Hayâlde arar hep hak hakîkati
Tadıp mest olmak-çün mey-i vuslat
Kendinde kendini bulmuş olmalı
(*Son İkram*, s. 50)

B. Rindî'nin Şiirlerinde Melâmet Neşvesi

Melâmet kelimesi, Arapça "لوم" kökünden gelir ve "kınamak" "kötülemek" "ayıplamak" gibi anlamlara sahiptir. Kur'ân-ı Kerîm'de "lvm" kelimesi hem kök hem de müştakları itibarıyla birkaç yerde geçmektedir. Bu âyetlerden birinde geçen "kınayanın kınamasından korkmazlar"[17] şeklindeki ifade, melâmet anlayışının ana felsefesi haline gelmiştir. Melâmet anlayışını temellendirmeye çalışanlar görüşlerini, bu âyetlerle birlikte, tebliğe ilk başladığı dönemde Hz. Peygamber'in de halk tarafından kınandığı, melekler tarafından kınanması sebebiyle ilk melâmînin Hz. Âdem olduğu gibi düşüncelere veya "Halkın beğendiğini Hakk'ın beğenmeyeceği" gibi birtakım ilkelere dayandırmaktadırlar.[18] Tasavvuf tarihinde özellikle de Anadolu sahasında neşv ü nemâ bulan tasavvuf düşüncesinde melâmet anlayışı önemli bir yere sahiptir. Fakat hemen hatırlatmamız gerekir ki melâmet anlayışı konunun uzmanları tarafından iki şekilde değerlendirilmiştir. Bunlardan birincisi melâmîliğin sistemli bir tarikat olduğu yönünde; diğeri ise, melâmet anlayışının her tasavvuf ekolü ve her tarikat içerisinde bulunabilecek bir yaşam biçimi, bir anlayış olduğu yönündedir.[19]

Bu anlayışa sahip olanlara da ehl-i melâmet, melâmî, melâmetî gibi isimler verilmektedir. Bu tür şahısların kınayanın kınamasından korkmadıkları, halkın beğenisini kazanmak için süslenmedikleri, görünüşlerine önem vermedikleri, gönül dünyalarını yüceltmek için Allah'a yöneldikleri, hayrı gizleyip şerri açığa vurmadıkları, havf ve reca arasında oldukları, batınlarında iddia zahirlerinde riya bulunmadığı, hatta gönül dünyalarından kendilerinin bile haberdar olmadığı ifade edilmektedir.[20]

Tasavvuf tarihinde melâmet anlayışının ortaya çıkışı oldukça erken dönemlere rastlamaktadır. İlk defa Orta Asya'da ortaya çıktığı, Anadolu topraklarında Hacı Bayram-ı Velî'nin halifesi Dede Ömer Sikkînî ile ikin-

17 5 Mâide / 54.
18 Nihat Azamat, "Melamet" DİA, XXIX, Ankara 2004, s. 24.
19 Mustafa Kara, "Farklı Bir Tasavvufî Yol: Melâmetiye", Dervişin Hayatı Sûfînin Kelâmı, Dergah Yayınları, İstanbul 2005, s. 124; "Melâmiyye" DİA, XXIX, Ankara 2004, s. 25.
20 "Melâmiyye", s. 26.

ci devre melâmîliğinin başladığı, bazı görüşleri dolayısıyla özellikle ehl-i sünnet tarafından pek tasvip görmediği, bu nedenle bazı melâmî şeyhlerinin öldürüldüğü ve Nûru'l-Arabî ile üçünce devresini yaşadığı, konuyla ilgili kaynaklarda belirtilmektedir.[21]

İlk dönemlerde daha sistemli bir tarîkat formatıyla ortaya çıkan melâmîliğin esasları, Sülemî'nin *Risâletü'l-Melâmiyye*'sinde ortaya konulmuştur. Bu eser, melâmilîk hakkında söz söyleyenlerin birincil kaynağı durumundadır. Nitekim yakın dönemlerde yerli ve yabancı araştırmacılar, bu esere dayanarak melâmîliğin ne olduğu gibi bir soruya cevap aramışlardır. Ömer Rıza Doğrul[22] ve Ali Bolat[23] melâmîliğin ilkelerini bu eseri esas alarak ortaya koymaya çalışmışlardır.[24]

Melâmîliğin ehl-i sünnet tarafından tasvip edilmemesi nedeniyle başından geçen birtakım hadiselerden sonra sistemini kaybettiği, yakın dönemlerde ve günümüzde bir yaşam biçimini aldığı söylenebilir. Dolayısıyla herhangi bir tarikat içerisinde bulunan bir şahsın melâmet neşvesini taşıyabileceği ve bu anlayışı benimseyebileceği kabul edilmelidir.

Şeyh Ahmed Rindî, son dönem mutasavvıf şâirlerimizden biri olarak kendisini tanımladığı pek çok şiirinde melâmî olduğunu ifade etmektedir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Şemsî-Sivâsî bir gelenek içerisinde yetişmiş olmasına rağmen yaşadığı birtakım hâdiselerin veya içerisinde bulunduğu çevrelerin etkisi ile o, kendisini, sistemli bir tarikat içerisinde görmemiş, buna mukabil tasavvufa olan ilgisini hiç kaybetmeden yaşamaya devam etmiştir.

Şeyh Ahmed Rindî'nin hayat hikâyesine baktığımızda onu bu duruma sevk eden çok önemli bir hâdisenin gerçekleştiğini görüyoruz. Bu hâdise hanımının vefatı hâdisesidir. Rindî, uzun boylu ve yapılı vücûduna mukabil, yaratılış itibarıyla hisli bir yüreğe sahip, kırılgan gönüllü ve çabuk incinen bir yapıdadır. Dolayısıyla bu vefat hâdisesi onu derinden etkilemiş ve belki de dünyanın fânîliğini ayne'l-yakîn müşahede etmesine sebep olmuştur. Şiirlerinde ölünceye kadar aynı tazelikte tuttuğu bu acı hâdiseyi

21 Geniş bilgi için bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, Melâmîlik ve Melâmîler, Gri Yayınları, İstanbul 1992; Rüya Kılıç, "Bir Tarikatın Gizli Direnişi: Bayramî Melâmîleri veya Hamzavîler" Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 10, Ocak-Haziran 2003, ss. 251-272; Kara, age, s. 126.

22 Bkz. Ömer Rıza Doğrul, İslam Tarihinde İlk Melâmet, İnkılap Kitabevi, İstanbul Tarihsiz.

23 Bkz. Ali Bolat, Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetîlik, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.

24 Risâle üzerinde R. Hartman bir inceleme yapmış, bu inceleme, "As-Sulami's Risâlât al-Malâmatiya" adıyla Der Islam, 8 (Nisan 1918)'de yayınlanmış, bu inceleme, Köprülü-zâde Ahmed Cemal tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Bkz. Darulfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası, İstanbul 1924, S. 6, ss. 277-322.

sık sık dile getirmekte, hatta böyle bir acıyı kendisine tattırdığı için feleğe sitem etmektedir. Üstelik hanımı vefat ettikten sonra ailesi parçalanmış, çocukları İzmir'deki kardeşinin yanına gönderilmiş ve mutlu bir aile ocağı böylece dağılmıştır.

Bir darbe vurdu ki sineme ölüm
Açılmadan soldu sarardı gülüm
Yavrular uzakta erişmez elim
Yârânın hasreti ne olur olsun
(*Son İkram*, s. 29)

O ev ocak evlâd u ıyâl
Şimdi hepsi oldu hayâl
Bende kalmadı bir miskâl
Îmân yâ Rabbi yâ Rabbi
(*Son İkram*, s. 78)

Karardı ocağım dağıldı yuvam
Hâlâ da iptilâ etmekte devâm
Sevdiğimden de yok bir yıldır peyâm
Bu aceb da'vâya fetvâ da gönder
(*Son İkram*, s. 21)

Bu hâdise onun daha da içe kapanmasına, memuriyetten istifa ederek, derbeder bir hayat tarzını benimsemesine, dünyadan el etek çekmesine, himmete muhtaç bir hale gelmesine sebep olmuştur. Adeta kendisini unutturmak, bu fânî alemde hiçbir şeye tevessül etmemek gibi bir anlayışa doğru sürüklenmiştir. Hiç şüphesiz onun bu hale gelişinde tasavvufta zaten var olan bu tür anlayışların etkisi olmuştur. Şeyh Ahmed Rindî'nin tasavvuf içerisindeki melâmet damarından haberdar olduğu ve bu anlayışı benimsediği ve hayatını buna göre yeniden dizayn ettiği söylenebilir.

Şeyh Ahmed Rindî, *Son İkram*'daki pek çok şiirinde melâmet neşvesini benimsediğini dile getirmekte, kendisini melâmî olarak tanımlamakta ve bu melâmet neşvesinden hoşnud olduğunu ifade etmektedir. Bu tür şiirlerde şâirin ilâhî aşka tutulduğu ve bu durumun onu melâmet anlayışına götürdüğü ifade edilmektedir. O tıpkı annesinden tokat yiyen bir çocuğun yine annesinin kucağına atılması gibi tattığı bu acı ile kendini Allâh aşkına kaptırmış ve hemen her şiirinde bu durumunu dile getirmiştir:

Soyundum cübbe-i destârı meydânı melâmette
İmanım dâm-ı küfr ü perçem-i gılmânede kaldı
(*Son İkram*, s. 40)

Beni bu Rindî ve melâmet perişân etmededir
Buna püsküllü belâ mı buna devlet mi desem
(*Son İkram*, s. 58)

Vurundum tâc-ı aşkı postu dergâh-ı melâmette
Kemâl-i Rind ile sâhib-kemâlâtı utandırdım
(*Son İkram*, s. 139)

Kayd-ı ferdâdan berî oldum harâbât ehliyim
Bir nefes terk-i melâmet etmedim etmem yine
(*Son İkram*, s. 177)

Yine onun şiirlerinde karşılaştığımız bir başka durum, kılık kıyafete, insanların dış görünüşlerine yani şekle önem vermemesidir. Bu durum melâmet anlayışının önemli ilkelerinden biridir. Zira özellikle Dede Ömer Sikkinî ile başlayan Bayramî-melâmîliğinin önemli ilkelerinden biri tâc ve hırkayı atmak, dervişliğin tâc ve hırka ile değil gönül ile yaşanacağını savunmaktır. Bu durum, Dede Ömer Sikkînî'den önce şiirlerinde yer yer melâmet anlayışını dile getiren Yûnus Emre'nin:

"Dervîşlik olaydı tâc ile hırka
Biz de alır idik otuza kırka"

dizelerinde kendisini bulan bir anlayıştır. Şeyh Ahmed Rindî, dervişlik nedir şeklindeki soruya cevap aradığı şiirlerinde belli bir tasavvuf ekolüne mensûbiyeti gösteren tâc ve hırka giymek yerine melâmet anlayışını başa tâc edinmeyi tavsiye etmektedir:

Girip beyt-i dile her an hac edip
Abâ-yı kasrı giymedim bir başka süsle asla
Semâvât-ı aşkı hep miraç edip
Perîşânlık gibi üstümde sâbit zînetim vardır
Rindî melâmâtı başa tâc edip
(Son İkram, s. 123)
Hırka-ı kasrı giymiş olmalı
(Son İkram, s. 52)

Şeyh Ahmed Rindî'nin melâmet anlayışı doğrultusunda işlediği daha pek çok husus vardır. Bunlardan bazılarını şu şekilde özetlemek mümkündür:"Yarın kaygısı taşımamak", "şan ve şöhrete itibar etmemek", "Haktan gelen her cefâyı safâ bilmek", "bu fânî dünyanın heves ve hırslarına kapılmamak ve dünyaya sırt çevirmek", "her türlü riyâ ile mücadele etmek", "halka hüsn-i nazar ile kendi nefsine sû-i zan ile bakmak", "hürmet görmeyi ve beğenilmeyi sevmemek", "fakir yaşamak ve fakr ilallâh anlayışını benimsemek." Şeyh Ahmed Rindî şiirlerinde bu hususları ayrıntıları ile ele almıştır.

Yine oğlu Ali Kasım Karaşemis'in ifadeleri ile "ibadetlerinde kusur eden ama kalben tam bir Müslüman" olan Şeyh Ahmed Rindî, kanaatimize göre ibadetlerini de gizli olarak eda etmekte, böylece melâmet anlayışının önemli ilkelerinden biri olan "riyadan kaçmak" ilkesini yerine

getirmektedir. Zira şiirlerinden anladığımız kadarıyla kalbinde bu kadar derin bir Allah aşkı olan birisinin ibadetlerinde kusur ediyor gözükmesi başka türlü izah edilemez.

Şeyh Ahmed Rindî, yazdığı şathiye türündeki şiirler ile de melâmî meşrebliğini ortaya koymuştur. Dinî-tasavvufî Türk edebiyatında şâirlerin mânevî sarhoşluk halinde söyledikleri, ilk anda akla ve şer'î esaslara muhalif gibi görünen manzûmelerine şathiye veya hezeliyyât denmektedir.[25] Rindî, pek çok şiirini şathiye türünde yazmış, ilâhî aşkın sarhoşluğu ile Allah'a seslenmiştir. Bu tür şiirlerinde sanki çok yakın bir arkadaşı ile sohbet eder gibi, bazen Allah'la şakalaşarak bazen O'na kızarak hitap etmiştir. Nitekim *Türk Edebiyatında Şathiye*[26] adlı kitabı hazırlayan Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı, Şeyh Ahmed Rindî'nin iki şathiyesini bu kitaba dahil etmişlerdir. Kitap incelendiğinde kitaba şathiyeleri alınan birçok mutasavvıf şâirin ya bizzat melâmetîlik içinde adı geçen ya da melâmî meşreblikle şöhret bulmuş olduğu görülecektir. Rindî'nin bu tür şiirlerine örnek olması kabilinden "Asrî Münâcât" başlıklı şiiri ile "Cenâb-ı Allah'a Tarziye" başlıklı iki şiirinden birer dörtlüğü örnek olarak veriyoruz:

Şu yâreme bir el vursan	Bilseydim ki böyle darılacaksın
Göster varlığını varsan	Çalar saat gibi kurulacaksın
Yok eğer ki uyuyorsan	Hemen gırtlağıma sarılacaksın
Uyan yâ Rabbi yâ Rabbi	Görmezdim buna hiç lüzum yâ Rabbi
(Son İkram, s. 21)	(Son İkram, s. 44)

Diğer taraftan onun melâmî meşreb yönünü gösteren en önemli hususlardan biri de *Son İkram*'da temas ettiği ve kendilerine nazîre, hicviye veya tahmis yazdığı kişilerin kimliği ve meşrebidir. Bu şahısların kimliklerini incelediğimizde birçoğun melâmîlik ile alakalı şahıslar olduğunu görürüz. Bunların da başında Bayramî-melâmîlerinin pîri kabul edilen Hacı Bayrâm-ı Velî gelmektedir. Rindî, bir vesîle ile 1 Nisan 1948'de Ankara'ya gitmiş, Hacı Bayrâm-ı Velî'yi ziyaret etmiş ve onun hakkında iki şiir yazmıştır. Bunlardan birini civardaki bir kahvede (*Son İkram*, s. 104-106) diğerini Hz. Pîrin türbesinin eşiğinde (*Son İkram*, s. 199) yazmıştır.

Şeyh Ahmed Rindî'nin, şiirlerine bir nazîre, bir hicviye ve bir de reddiye ile karşılık verdiği bir başka şahıs Osman Kemâlî Efendi (ö. 1954)'dir.

25 Geniş bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları, İstanbul 1977, ss. 485-486; Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Rehber Yayınları, Ankara 1997, ss. 660-662; Şemseddin Sâmi, Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul 1996, s. 778; Faruk Kadri Timurtaş, Tarih İçinde Türk Edebiyatı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990, s. 159.

26 Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatcı, Türk Edebiyatında Şathiye, Akçağ Yayınları, Ankara 2001, ss. 160-162.

Bu şahıs da son melâmî büyüklerinden biri olarak kabul edilmektedir.[27] Rindî, Kemâlî'nin "görünür" redifli şiirine yazdığı hicviyesinde "bana da böyle görünür" başlığını atmış (*Son İkram*, s. 147), "Nazar boncuğu" başlıklı şiirinde de Osman Kemâlî Efendi'nin Hz. Peygamber hakkındaki lâkayd sözlerine itiraz etmiştir.

Şeyh Ahmed Rindî, Hacı Bayram-ı Velî'den önce melâmet neşvesini manzumelerinde dile getiren Yûnus Emre tarzında şiir yazmaya gayret etmiş, bazı şiirlerine "Yûnus gibi" şeklinde başlıklar atmıştır. (*Son İkram*, s. 142) Neyzen Tevfik Kolaylı yaşamı dolayısıyla onun ilgisini çekmiş, onunla dost olmuş, onun kabri başında ağlamış ve onun gibi melâmet neşvesi taşıyan şiirler yazmıştır. Neyzen'in hocası hükmündeki Şâir Eşref'i de bir şiirinde tahmis etmiştir. Şeyh Ahmed Rindî, şiirlerinden birinde de bir Fuzûlî muakkıbı olan ve özellikle Doğu Anadolu halkı üzerinde çok büyük tesir bırakan Karabağlı Mîr Seyyid Hamza Nigârî (ö.1885)'nin[28] bir şiirini tahmis etmiştir. Mîr Hamza Nigârî de Rindî'ye benzer bir şekilde yirmi yaşındaki oğlunu kaybetmiş, bu acı onu derinden etkilemiştir. Yine onun birtakım görüşleri nedeniyle Amasya'da ikamet ederken önce Samsun'a daha sonra Harput'a sürgün edildiği ifade edilmektedir. Muhtemeldir ki Mîr Hamza Nigârî de daha önce Bayramî-melâmîlerinin savunduğu fikirlere yakın fikirleri savunmuştur.

Şeyh Ahmed Rindî'nin bir gazelini tahmis ettiği Şeyh Gâlib, melâmî bir şâir olarak tanınmasa da, babası Mustafa Reşîd Efendi, Mevlevîlik ve melâmîlik ile ilgili şiirler yazan bir şahıstır. *Son ikram*'da adı geçen diğer şahıslardan Harputlu Rahmî ve Nevres'in melâmîlikle ilgileri tespit edilememiştir. Diğer şahıslar Zileli Mehbûtî Baba, Şâir İhyâ Efendi ve Kitapçı Hoca Muzaffereddin gibi isimlerin pek tanınmayan ancak melâmet neşvesine sahip şahıslar olduğu düşünülebilir. Rindî, Şemsî-Sivâsî gelenek içerisinden sadece Abdülahad Nûrî'ye bir tahmis yazmıştır. *Son İkram*, s. 188'deki "Bendeyim Sultân-ı Gavse Hazret-i Yahyâ'ya da" başlıklı şiir, onun tasavvuf vadisindeki serüvenini adeta özetler mâhiyettedir. Bu şiire göre Rindî, Halvetî gelenek içerisinde doğduğunu, ardından Mevlevî ol-

27 Victoria Rowe Holbrook, 1990 yılında Berkeley, California'da İbn-i Arabî Topluluğunun organize ettiği IV. senelik İbn-i Arabî sempozyumunda "Ibn 'Arabi and Ottoman Dervish Traditions: The Melami Supra-Order" adlı bir tebliğ sunmuş bu tebliğde Osman Kemâlî Efendi'nin son melâmîlerden biri olduğunu ifade etmiştir. Bu tebliğ daha sonradan topluluğun internet sitesinde yayınlanmıştır. Bkz. www.ibnarabisociety.org/articles/melami1.html; Ayrıca bkz. Osman Türer, "Erzurum'lu Sûfî Şair Osman Kemâlî Efendi ve İnsan Telakkîsi", Türk-İslâm Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu (26-28 Haziran 2006, Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, Erzurum), Erzurum, 2007, c. 2, s. 3-14.

28 Mîr Hamza Nigârî, Divân-ı Seyyid Nigârî, (Hazırlayan: A. Azmi Bilgin-Necdet Yılmaz), Kule Yayınları, İstanbul 2003, ss. XI-XIV.

duğunu, daha sonra da Sivâsîlerden ders aldığını, daha sonra Bektâşîliğe geçtiğini ve son olarak İbn-i Arabî ile tanışarak melâmî olduğunu dile getirmektedir. Bu şiirden melâmet neşvesine sahip olduğunu ifade eden bir altılığı örnek olması için aşağıda veriyoruz:

Şâb iken hasebe'n-neseb icrâ-yı ecdâd sünneti
Zevk-i vecdiyle olup raksân-ı râh-ı Halvetî
Nûr-ı feyz-i Şemisle ref' ettikçe zulmeti
Dilde oldu müncelî sözü velînin himmeti
Başıma pîr-i melâmet koydu tâc-ı vahdeti
Bendeyim sultân-ı gavse hazret-i Yahyâya da.
(*Son İkram*, s. 188)

SONUÇ

Şeyh Ahmed Rindî, Şemseddin Sivâsî ailesinin bir ferdi olarak Halvetî-Şemsî-Sivâsî tasavvuf ekolü içerisinde dünyaya gelmiş Sivaslı bir mutasavvıf şâirdir. Ne var ki yaşadığı dönem tekke ve zaviyelerin kapanmış olduğu, tasavvuf düşüncesinin zayıfladığı bir zaman dilimidir. Bu nedenle mensup olduğu aile ve dergâh ile ilişkilerini çok sıkı tutamamıştır. Sivas'ta yaşadığı yıllarda bu bağın daha kuvvetli olduğu söylenebilir. Fakat hanımının genç yaşta ölümü ve ailesinin dağılması ile birlikte Sivas'ı ve mensup olduğu aileyi terk ederek İstanbul'a gitmiş, burada girdiği birtakım çevrelerin ve edindiği dostların etkisiyle farklı bir hayat tarzına girmiştir.

Şeyh Ahmed Rindî'nin Halvetiyye yolundan Şemsîlik-Sivâsîlik içerisinden neş'et etmesine rağmen Bektâşîlik, Kalenderîlik ve Melâmîlik gibi ehl-i sünnet tarafından tam olarak benimsenemeyen birtakım gruplara meyyal olduğu şiirlerinden anlaşılmaktadır. Melâmîlik her tarikat içerisinde var olabilen bir yaşam biçimi olarak değerlendirildiğinde onu bir melâmî olarak niteleyebilmemiz imkan dahilindedir. Zaten kendisi pek çok defa kendisini melâmî olarak tanıtmaktan da çekinmemiştir.

Şeyh Ahmed Rindî, melâmet anlayışını sadece şiirlerine konu edinen bir şahıs değil aynı zamanda bu düşünce doğrultusunda da yaşayan bir şahıstır. Onun hayat seyri ve yapıp ettikleri takip edildiğinde bu melâmet neşvesinin hayatının her safhasında görüleceği muhakkaktır. Bu durum, şâirin Rindî mahlasını seçmesinde de kendisini gösteren bir durum olsa gerektir.

Onun bugün elimizde olan Son İkram-Şiirler adlı kitabı, oğlu Ali Kasım Karaşemis öncülüğünde birkaç edebiyat öğretmeni tarafından hazırlanmıştır. Fakat bu kitap pek çok okuma ve imlâ yanlışları ile karşımızda

durmaktadır. Şeyh Ahmed Rindî'nin birçok şiirinin de dönemin edebiyat dergilerinde kaldığı, kitaba dahil edilmediği bilinmektedir. Kitap dışında kalmış şiirlerin de toplandığı ve konunun uzmanları tarafından hazırlanacak yeni bir kitaba ihtiyaç vardır. Onun tüm şiirlerini toplayan böyle bir kitap, ilim ve edebiyat alemine sunulmuş önemli bir katkı olacaktır.

Kaynakça

Akaya, Hüseyin, *Abdulahad Nuri ve Divanı*, İstanbul 2003.

Aksoy, Hasan, "Şemseddin Sivâsî, Hayatı, Şahsiyeti, Tarikatı, Eserleri", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. IX/2, Sivas 2005.

Arslanoğlu, İbrahim, *Geçmişten Günümüze Sivas Meşhurları*, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, C. II, Sivas 2006.

Azamat, Nihat, "Melamet" *DİA*, XXIX, Ankara 2004.

Bolat, Ali, *Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetîlik*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayınları, Ankara 1997.

Ceylan, Metin, "Ahmed Suzi ve Divanı", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. II, S. 2, Afyon Şubat 2001.

____, *Ahmed Sûzî Dîvânı'nın Edisyon Kritiği*: Afyon 1999, XVI+353, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı.

Doğrul, Ömer Rıza, *İslam Tarihinde İlk Melâmet*, İnkılap Kitabevi, İstanbul Tarihsiz.

Gölpınarlı, Abdülbaki, *Melâmîlik ve Melâmîler*, Gri Yayınları, İstanbul 1992.

Gündoğdu, Cengiz, *Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecid Sivâsî: Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Hartman, Richard, "As-Sulami's Risâlât al-Malâmatiya", *Der Islam*, 8 (Nisan 1918).

Holbrook, Victoria Rowe, "Ibn 'Arabi and Ottoman Dervish Traditions: The Melami Supra-Order (Part One)" www.ibnarabisociety.org/articles/melami1.html;

Kara, Mustafa, "Farklı Bir Tasavvufî Yol: Melâmetiye", *Dervişin Hayatı Sûfînin Kelâmı*, Dergah Yayınları, İstanbul 2005.

Kemikli, Bilal, *Sûfi Şairin İzinde Şiir ve İrfan*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009,.

Kılıç, Rüya, "Bir Tarikatın Gizli Direnişi: Bayramî Melâmîleri veya Hamzavîler" *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 10, Ocak-Haziran 2003.

Köprülü-zâde Ahmed Cemal, *Darulfünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, İstanbul 1924, S. 6.

Kurnaz, Cemâl -Mustafa Tatcı, *Türk Edebiyatında Şathiye*, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.

"Melâmiyye" *DİA*, XXIX, Ankara 2004.

Mîr Hamza Nigârî, *Divân-ı Seyyid Nigârî*, (Haz. A. Azmi Bilgin-Necdet Yılmaz), Kule Yayınları, İstanbul 2003.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, TTK Yayınları, Ankara 1992.

Sâdık Vicdânî, *Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye: Melâmîlik*, Efkâf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul 1338-1340.

Şemseddin Sâmi, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1996.

Şeyh Ahmed Rindî, *Son İkram-Şiirler*, (Hazırlayan: Ali Kasım Karaşemis), İstanbul 1966.

Timurtaş, Faruk Kadri, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1990.

Türer, Osman, "Erzurum'lu Sûfî Şair Osman Kemâlî Efendi ve İnsan Telakkîsi", *Türk-İslâm Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu (26-28 Haziran 2006, Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi, Erzurum)*, Erzurum, 2007.

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul 1977.

Yıldız, Alim, "Rind Meşreb Bir Şair Ahmed Rindî", *Sultan Şehir*, II (7), Yaz 2008, ss. 82-84.

Sivaslı Şairler Antolojisi, Sivaslılar Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.